

Szentirmai Boglárka

BME Építőművészeti Doktori Iskola
egyéni kutatás - témavázlat
témavezető: Perényi Tamás DLA
2013 november

A MODERN ÖRÖKSÉGE

A két háború között készült épületállomány jelentős része abba a korba ért, hogy állapota beavatkozást tesz szükségessé. Az elmúlt években a modern több kulcsfontosságú, ikonikus épületének helyreállítására sor került, amelyek kapcsán elméleti és gyakorlati kérdések sokasága merült föl. A felvetések egy része a modern épületekkel szemben tanúsított szokásos hozzáállás jogosságát firtatja, összevetve a történeti épületek restaurálása során kanonizált gyakorlattal. Az írások nagyobbik része a diagnosztikai vizsgálatok felfedezéseit tartalmazza újabb adalékokkal gazdagítva a korszak innovatív építéstechnológiájára vonatkozó ismereteinket.

A dolgozat célja, hogy a rendelkezésre álló szakirodalom és példák elemzése nyomán hozzásegítsen a modern építészet értékeinek számbavételéhez és a modernhez fűződő viszonyunk jobb megértéséhez. A várható beavatkozások mikéntjéről ennek tükrében lehet érdemben gondolkodni és állást foglalni.

METODOLÓGIA

A témához hozzászólók írásai, a publikált példák, a felmerülő gondolatok strukturálása alapelvek mentén. A vitruviusi hármas elvre (hasznosság/tartósság/szépség), a modern építészet alapját adó elvekre (absztrakció, funkcionalitás, korszerűség, sorozatgyártás, ..) és a restaurálás alapelveire gondolok. példák, esettanulmányok a megfelelő pontokra illetstve.

KÉRDÉSEK

a restaurálás során egyezményesnek tekintett alapelvek, mint például a

- megkülönböztethetőség
- visszafordíthatóság
- anyagában való megőrzés imperatívusza
- a tárgy élete során ráakódott rétegek (történetiség) megőrzése
- legkisebb beavatkozás elve
- visszaépítés tilalma

alkalmazása milyen következményekkel jár az épület identitására nézve, van-e létjogosultságuk modern épületek esetén

lezárult-e a modern, egységesen kezelendő-e

mik az értékei; mi az az identitás, szellemiség aminek a megtartására törekedni kell

..

TARTALOMJEGYZÉK

0 / KONTEXTUS (kiindulópont)

a modern (XX.sz-i építészet) épületállományának helyzete

a modernről (alapelvek, célkitűzések, rövid történet?)

az örökségvédelem mai álláspontja, szemléltének alakulása, fordulópontok

1 / ELMÉLET - tárgyalás

Különböző helyreállítási stratégiák megjelenését vizsgálom történeti és modern épületeken, az adott kor építészeti alapelveivel, gondolkodásával ütköztetve.

fogalmak köré rendezve a gondolatok, a példák

az összes gyűjtött példa találja meg benne a helyét az elvek mentén, legyenek felfűzve, értelmezve példatár

1 / 1 a restaurálás klasszikus elvei a vitruviusi alapelvek tükrében
tartósság, szépség, hasznosság

1 / 2 a restaurálás klasszikus elvei a modern szellemiségének tükrében

(2 / GYAKORLAT)

konkrét épület esetében elemzés és helyreállítási javaslat

3 / MELLÉKLETEK

fordítások - idézet, teljes szöveg

interjúk

...

FELADATOK

/ IRODALOM

gyűjtés, olvasás, jegyzetek

jelentősebb műemlékes kultúrával rendelkező országok szakirodalmának ellenőrzésre - előzetesen úgy tűnik, az elméleti kérdések vizsgálata olasz domínium

nemzetközi szervezetek és kezdeményezések (DOCOMOMO, ICOMOS, ICCROM - nemzetközi kurzusok a modern építészet konzerválása terén)

mintaprojektekre vonatkozó információk (pl. dessai Bauhaus épületek, comoi Casa del Fascio helyreállításának publikációi)

jelentősebbnek ítélt olasz nyelvű cikkek fordítása

/ BESZÉLGETÉSEK, INTERJÚK

kapcsolatfelvétel: éptört.tanszék, Szécsi Zsolt (volt ÁMRK, Ferihegyi reptér), Okrutay Miklós (volt KÖH), restaurátor ismerős, ..

/ PÉLDAGYŰJTÉS

példák, esettanulmányok gyűjtése

történeti épületekre vonatkozó példák

más kultúrkörből származó példák

XX-sz-i épületek/együttesek példái (Weissenhofsiedlung, dessai Bauhaus épületek, Thugendat-ház,

Casa del Fascio, ..)

a példák elhelyezése az elemzés rendszerében, értelmezés

BIBLIOGRÁFIA

Vitruvius: Tíz könyv az építészetéről

a modern építészetéről:

Walter Gropius: *The new architecture and the Bauhaus* (1925)
Modernist Architecture - A database of modernist architecture theory
<http://modernistarchitecture.wordpress.com>

Le Corbusier: *Új építészet felé*, Corvina 1981

Kenneth Frampton: *A modern építészet kritikai története*, Terc 2002

az örökségvédelem vonatkozású részhez:

alapelvek:

Recupero e restauro degli edifici storici, szerk.: Stefano F. Musso, EPC Libri, Roma 2010

A műemlékhelyereállítások tervezésének kérdései, vita Dávid Ferenc, Horler Miklós, Sedlmayr János
hozzászólásával, 1984-85
www.eptort.bme.hu/doc/mueml/hordav.doc

nemzetközi karták

..

irodalom a XX. századra vonatkozóan:

tanulmánykötetek (eddig néhány cikk fénymásolata van meg):

Conservazione programmata per il patrimonio architettonico del XX secolo, szerk.: Andrea Canziani,
Electa 2009 (olasz/angol nyelven), nemzetközi konferencia (Como, 2009 október 30-31) előadásainak
anyaga

Stefano F. Musso: *La conservazione programmata come sfida per una tutela innovativa del
patrimonio culturale*

Caterina Franchini: *Quale futuro per i beni architettonici del XX secolo?*

Artioli-Adamo-Ambrosini-Longatti: *Palazzo Terragni - esperienze di lavoro verso una
conservazione programmata*

Architettura e materiali del Novecento: conservazione, restauro, manutenzione, Atti del Convegno di Bressanone,
2004 (Bressanone, 2004, konferencia előadásainak anyaga)

Thomas Danzl: *I materiali costitutivi degli edifici del Bauhaus a Dessau tradizione e*

innovazione, sviluppo di un metodo di restauro conservativo

Lucina Napoleone: *"Restaurare" l'architettura del novecento*

Marco Dezzi Bardeschi: *Conservare, non riprodurre il moderno*; in: *Restauro: punto e da capo*, Franco Angeli,
Milano 2009

Marco Dezzi Bardeschi: *Intervento restaurativo e architettura moderna*; in: *Restauro: punto e da capo*, Franco
Angeli, Milano 2009

(Architettura Moderna in Italia, documentazione e conservazione), szerk: M. Casciato, S. Mornati, S.
Poretti, DOCOMOMO, Róma 2005

(Il moderno tra Conservazione e Trasformazione), Atti del Convegno Internazionale, EDITREG, Trieszt
2005

Conserving Twentieth-Century Built Heritage - A Bibliography, szerk: Susan MacDonald, Getty Institute
2013

(Emanuele Palazzotto: *Il progetto nel restauro del moderno*, 2007)

(La sfida del moderno: l'architettura del 20 secolo tra conservazione e innovazione), szerk: M. Boriani,
Milano 2003)

..

cikkek a comoi ex Casa del Fascio, a dessau Bauhaus épületek helyreállításáról. Thugendat ház: rengeteg anyag
szerepel a honlapjukon

Bóna István: *A műemlékek homlokzatainak restaurátori szemléletű helyreállítása*, Isis Erdélyi Magyar
Restaurátor Füzetek 7, 2008

http://epa.oszk.hu/00400/00402/00007/pdf/ISIS_2008_017-043.pdf

magyar nyelvű források (pl. Műemlékvédelem folyóirat) - nem tárgyalja a kérdéskört

(töredékesen kidolgozott pontok, felmerülő gondolatok, kérdések, talált részletek)

“Elszabadulnak bennünk a démonok és csúfos kavargást rendeznek: azaz, fogalmazzunk tudományosabban: a lényegi rendből kiszakadt - vagy abba be nem illeszthető részleges rend ragadja magához az uralmat. A végső analízisben azonban szükségképpen érvényesülnie kell a lényegi rendnek; vagy, mint mondani szokás, diadalmaskodik az “egy”, és itt máris a vallással közös nyelvet használtunk. És amikor az ember értékek után kutat, valószínűleg nem mást keres, mint mint a lényegi rendnek megfelelő, azzal összhangban álló cselekvési formákat, amelyek mentesek a megosztott, részleges rendből fakadó zűrzavartól. Az “egy” ereje azon is felmérhető, hogy a rendezettet ösztönösen jónak, a kaotikust ösztönösen rosszank nevezzük”

(Heisenberg: A rész és az egész, beszélgetések az atomfizikáról, 294)

1 / 1

Tartósság (Firmitas)

A történeti építészetet alapvetően jellemzi az az igény, hogy az épület hosszan fennálljon. Vitruviusnál a tartósság fogalma az állékonyság és a szerkezeti szilárdság vonatkozásában merül föl.

“2. Mindezek pedig akként épüljenek meg, hogy gondoljanak a firmitas, utilitas és a venustas elvére. A szilárdság elve akkor érvényesül, ha az alapokat levisszük a szilárd altlajig, és bármely anyagból is készüljenek, ezek mennyiségét gondosan, fukarság nélkül választjuk meg.”

A rest. alapelvek közül az anyagában való megőrzés, történetiség megőrzése, legkisebb beavatkozás elve összhangban áll ezzel

hosszú életre szánt épületek, tartós anyagok, kipróbált szerkezetek
építés hatalmas költség és munkabefektetés
folyamatos használat, újratermelődő örökség
az alapanyag önmagában értéket jelent

kanonizált hozzáállás:

törekvés a lehető legtöbb *eredeti anyag* megőrzésére

konzerváló szemlélet 01

a károsodás okainak pusztas megszüntetése
a beavatkozás a meglévő anyagok konzerválására szorítkozik anélkül, hogy bármit eltávolítana vagy kiegészítene. megmaradnak tehát az idők folyamán egymásra rakódott rétegek, beleértve a sérüléseket is, amelyekben a tárgy történetisége sűrűsödik. anélkül konzerválni, hogy bármit is elvenne a meglévő szövetből a restaurátor etikai kötelessége.

a létező egyedi, megismételhetetlen és nem reprodukálható. a reprodukció becsap, nélkülözi az eredeti tekintélyét és hitelességét

mindazok a kiegészítések, amelyek feltétlen szükségesek az épület működése szempontjából új, autonóm alkotásoknak tekintendők és nem a "restaurálás" tárgykörébe tartoznak

szélsőséges formájának élharcosa olasz földön Marco Dezzi Bardeschi, a milánói iskola teoretikusa

Palazzo della Ragione helyreállítása, Milano (1978-86, 2001-03)

A XIII. sz-i épület Mária Terézia uralkodása alatt levéltárként működött, ekkor alakították át és emelték meg egy szinttel. A 60-as években, a levéltár költözését követően vetődött fel a helyreállítás gondolata az 1700-as évekbeli átalakítást megelőző állapotnak megfelelően. A tervező építész Dezzi Bardeschi a szükséges gépészeti vezetékek installálásával, a padlóburkolat kiegészítésével és a tűzvédelmi szabványokat kielégítő menekülőlépcső hozzáépítésével megoldotta az épület használhatóságát, egyéb módosítás azonban nem hajtott végre sem a térrendszeren, sem a homlokzatokon, csupán konzerválta a meglévő állapotot. A barokk kiegészítések, a befalazott román kori ablakok érintetlenül maradtak, a homlokzat pusztulásában dermedt meg. A hozzáépített lépcső tüntetően kortárs.

A konzerváló szemlélet manifesztumává váló épület sokak felháborodását kivívta, akik szerint nem lehet hagyni, hogy ilyen csekély tisztelettel bánjanak értékes emlékekkel.

visszaállítás **02**

meglévő építőanyagok visszaépítése az eredeti állapotnak megfelelően. a hiányzó elemek pótlása a **megkülönböztethetőség különböző értelmezése** mellett.

pl: San Giorgio in Velabro, Róma

Bombatámadást követő homlokzati rekonstrukció a meglévő elemek felhasználásával. A hiányzó téglákat a régiekkel azonos típusú és méretű kézzel készített téglákkal pótolták, amelyeken megjelölték a készítés dátumát.

(példák)

Szépség (Venustas)

“Az ékesség elve pedig akkor valósul meg, ha az épület megjelenése csinos és választékos, és tagjainak arányossága helyes szimmetriaszámításokon alapul.”

(Püthagóreusoknál a szépség a részek arányában és megfelelő elrendezésében nyilvánul meg. Zenébe ezt a harmónia fejezi ki, a látható szépséget (építészet, szobrászat) a szimmetria. Platón dialógusaiban a szép ideája elválaszthatatlan a jótól. A szép így a szemléleti értéke mellett etikai tartalmat is hordoz. A középkori keresztény filozófia különösen hangsúlyozza a szépség objektivitását, a szép mint az isteni tökéletesség megnyilvánulása, felragyogása jelenik meg.. Szt. Ágoston a számokkal is kifejezhető szép antik felfogását eleveníti fel. A szépség képlete: mérték, alak és rend (modus, species et ordo). Alberti (reneszánsz) a szépséget harmóniaként és szép arányként határozza meg: a szépség a részek harmonikus elrendezésétől függ. A dolgok felületi szemléletét az eredendő szépség jegyében túl kell haladni, és mindent, ami nem tökéletes, az ideális művészi formába kell fölemelni. A művészet eszményének ezt a normatív rangját a szép fogalma egészen Goethe koráig megőrzi. A barokk, a felvilágosodás és a klasszicizmus művészetelméletében a szépséget mint a „szép természet” utánpótlását tematizálják. Az utánpótlás nem egyszerűen másolást jelent, hanem azt, hogy a „szép”, tökéletes természet utánpótlása olyan új benyomásokat közvetít, amely a befogadót kiszakítja a dolgok mindennapi szemléletéből. A szépségnek ez a hatása, az antikvitáshoz hasonlóan még rokonságban áll az erkölcsiséggel. Dr. Loboczký János: Szép és Szépség http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszet/index.php?option=com_tanelem&id_tanelem=510&tip=0)

Az újkortól a szépség fogalma teljesen megváltozott. A rest. alapelvei a klasszikus szépségfogalomtól való távolságtartáshoz segítenek: **megkülönböztethetőség**, anyagában való megőrzés, legkisebb beavatkozás elve, **visszaépítés tilalma**. (megszakadt szellemiség)

mivére a megkülönböztetésnek ez a kényszeres igyekezete?

hogyan értelmezendő, hogy nincs meg a szándék/bátorság érdemben továbbgondolni és kiegészíteni? a szellemiség kontinuitása

rész és egész kérdése

a rész - ami alatt a kultúrájától-kultuszától és esetleg töredékes volta miatt önmaga egységétől is elszigetelt tárgy értendő - önálló egységé alakul

a töredékes állapot látszólag kielégíti a tárgy megjelenésével kapcsolatos elvárásokat amikor nincs egy állandóan ébren tartott képzetünk az egészről, a részlegesség nem kelt hiányérzetet és nem ösztönöz cselekvésre. A szellemiség, amit a tárgy képviselt megszakadt, már nem továbbadható. Az eredeti szellemi tartalom befogadására képtelen kor ezért a másodlagos értékekre helyezi a hangsúlyt: előtérbe kerülnek az esztétikai vonatkozások, stílusjegyek, anyagmeghatározások - jellemzők, amelyek mind a történetiség témakörébe tartoznak.

(példák)

Hasznosság (Utilitas)

"A célszerűség elve pedig akkor valósul meg, ha a helyiségek diszpozíciója kifogástalanul s akadálytalanul biztosítja használatukat, distribúciójuk pedig a tájolásra nézve fajtájuknak megfelelő és kényelmes."

rest. elvek hozzásegítenek az eredeti diszpozíció megőrzéséhez; tiszteletben tartják az építői koncepciót, megőrzik azt az utóknak ugyanakkor egyre több esetben okozzák az épület használhatatlanságát azzal, hogy ellene hatnak a korszerűsítésnek (funkcionális változások vagy magasabb igényszintből adódó feljesztések) a mai diskurzusok fókuszába ezért a hasznosság, hasznosíthatóság újraértelmezése került.

(példák)

történeti épületek helyreállítása:

Folyamatosan csiszolódo válaszok, bejártott útvonalak. A több mint, száz éves gyakorlat ehhez jó alapot ad.

1 / 2

A modern építészet alapját adó elvek (új esztétika, absztrakció, funkcionalitás, korszerűség, sorozatgyártás, ésszerű, iparosítható és tudományos alapokon álló építészet igénye, a kézművesség visszaszorítása, szociális misszió) ..

Gropius, Corbusier szövegei

A hasznosság/tartósság/szépség helyébe új értékek kerültek, a fogalmak átértelmeződtek, ami az építészet teljes megújulásában jelentkezett. A történeti épületekre kimunkált válaszok ebben az új szituációban automatikusan nem alkalmazhatóak.

A tartósság elve eltűnt a követelmények közül és kiváltotta a korszerűség. Gyorsan amortizálódó anyagok/szerkezetek/épületek jelentek meg - részben szándék szerint, részben ezek kísérleti jellegéből adódóan - így az anyagában való megőrzés elve eleve kérdésessé vált. kopott, az idő jeleit magán viselő, toldott-ráépített-átalakított <-> alapértékek (korszerűség)

(A szép jelentésének változása: "A felvilágosodásban indul el a szép fogalmának szubjektívizálása, illetve az emberre mint szubjektumra alapozása. Kant elválasztja a szép fogalmát a tökéletességtől, de a morális jótól és a kellemtől is. Hegel a művészeti szépet a természeti szép fölé helyezi. A szép egyedül mint művészeti szép bontakoztatható ki fogalmi meghatározottságának teljes gazdagságát. A szép valódi értelmében a műalkotásban jelenik meg, nem az ízléskritika vagy a romantika zsenikultusza felől határozódik meg. A szép itt az „eszme érzéki látszata”, illetve ragyogása. A Hegel utáni esztétikában a szép fogalma egyre inkább elveszíti korábbi meghatározó jelentőségét, ambivalens szituációban nyilvánul meg a különböző művészetelméletekben. A szépnél mint esztétikai kategóriának a használata a különböző művészetelméletekben, illetve a művészetkritikában is bizonytalanra vált. A modern művészetek egy jelentős része éppen azzal az igénnyel lépett fel, hogy feldúlja, szétrombolja a hagyományos, harmonikus szépségeszményt. A szép hangzás, látvány, idillikus vagy emelkedett leírások helyett a kifejezetten sokkoló, gyakran visszataszító jelenetek, képek jelennek meg. A modern kritikai elméletek (pl. Adorno) szerint az életnek az előbb jelzett esztétizálódása a művészet küldetését kérdőjelezi meg. A szép ilyenfajta túlbujánzsága hazugsággá változtat mindent, ami „szépen” megformált. E felfogás szerint a művészet legyen leleplező, mutassa be a modern civilizáció rütségét, elidegenült valóságát. Heideggernél a szép ontológiai kategóriaként jelenik meg, amennyiben a létező igazságának működésbe lépésének a módja: "Ez a ragyogás a művön maga a szép. A szépség annak módja, ahogy az igazság el-nem-rejtettségeként jelen van."

http://mmi.elte.hu/szabaddolbolcseszlet/index.php?option=com_tanelem&id_tanelem=510&tip=0)

(mettől-meddig terjed a megkülönböztethetőség skálája? ki értelmezi és milyen távolságból?

CF, B: megkülönböztethetőségnek az a foka, ami már nem fedi fel magát - hacsak nem a szakemberek számára, csak nagytóval, csak a dokumentációban rögzítve..

hagyományos építés <-> ipari forradalom következményei

szerkezeti hibákat ki lehet-e a javítani? kísérleti jellegből adódik: beépített hiba, az anyag korai tönkremenetele gyári dolgot hogyan restaurálok? kézzel? újragyártatom? hogyan? elemek cserélhetősége - restaurálás világában megszokott egyediség

korszerűség és modernség mítosza

lezárult múlt és folyamatos jelen problematikája. a modern vajon véget ért-e?

modern -----> kortárs. a kortárs kifejezés egyre elterjedtebb. a modern kezd történeti stílussá válni? határhelyzetben

más alapelvek szerint működik, tehát más hozzáállást igényel a kérdés amiatt vetődik fel, mert egyre kevésbé része a mának

1: annak, aki gond nélkül hozzányúl: élő kontinuitás (-> beavatkozás módja, példák)

2: másoknak: történeti stílus (-> beavatkozás módja, példák)

(BÓNUSZ: alapelvek teljesülése *olyan léptékben*, amely nem mond ellent a modern szellemiségének - pl)

ha az épületet nem csupán önmagában, hanem kontextusában vizsgálom mit módosít? városléptékben nézve? az elvek mennyire kontextusfüggők? mennyire transzponálhatóak?

hazai gyakorlat modern épületek esetében (Ferihegy, MF)

mi közünk az olaszok ügyeihez? Magyao. nem tisztán olasz hatás alatt álló terület, mint pl. Románia. van-e ránk bármilyen - közvetlen vagy közvetett - hatással? esettanulmány

Magyarországon miért nem esik szó mindezekről a dolgokról? evidencia, luxus, érdektelenség..?

megjegyzések a hangvételre: ítéletmentes, tényszerű, semleges szeretne lenni. magam is keresgélek, nem

tudom (csak néhány ponton sejtem), hogy mit fogok találni)